

MATERIAALSE ERGUTAMISE FONDI VAHENDITE MOODUSTAMINE TARBIJATE KOOPERATIIVIDES

V. Järve

Tarbijate kooperatsiooni kaubandus-majandustegevuse maht kasvab pidevalt. Majandussidemed (süsteemisised ja -välised) laienevad ja muutuvad keerulisemaks. Teaduslik-tehniline progress kaubanduses kiireneb. Töötajate (tarbijate) materiaalne ja kultuuriline elatustase tõuseb, nende vajadused kasvavad. See kutsub esile kooperatiivorganisatsioonide juhtimise parandamise ja täiustamise vajaduse.

Selles protsessis on töötajate põhitöötasustamise kõrval tähtis koht nende täiendaval materiaalsel ergutamisel (premeerimisel). Preemia kui palga koostisosa on tähtis töötajate kollektiivse ja individuaalse materiaalse huvitatuse tõstmise stiimul plaannäitajate täitmiseks ja ületamiseks, töötulemuste tõhustamiseks, töökultuuri tõstmiseks. Sellest tuleneb vajadus premeerida töötajaid heade töötulemuste eest.

Nii põhipalga kui ka preemia aluseks on majanduslike ja nendega seotud ideoloogiliste tegurite ühtsus, mis kindlustab sotsialistliku ühiskonna töövilimeliste liikmete teadliku ja aktiivse osavõtu ühiskondlikust tööst, tööjõudluse tõstmisest. Premeerimise materiaalseks baasiks on ergutusfondi vahendid, nende moodustamise ja kasutamise korä. Need vahendid peavad olema nii suured, et nad stimuleeriks täielikult töötajate huvitatust kollektiivsete ja individuaalsete töötulemuste parandamiseks kehtiva premeerimissüsteemi alusel. See süsteem peab olema tundlik - premeerimisevahendite moodustamise näitajate alusel peavad vahendite eraldised ergutusfondi kas suurenema või vähenema olenevalt kollektiivide töötulemuste paranemisest või halvenemisest. Sellepärast on eriti tähtis premeerimisevahendite moodustamise näitajate valik: need peavad kajastama kollektiivide töösaavutusi, üksiktöötajate töö tulemuslikkust.

Kuni 1983. aastani olid nendeks näitajateks eraldi põhikaubanduse käive, kaasa arvatud kooperatiivkaubanduse hindadega põllumajandussaaduste käive, toitlustuskäive ja kasumisumma.

Käibe- ja kasumiplaanide alatäitmisel vähendati fondieraldiste arvestuslikku summat 4 % iga alatäitmise prot-

sendi eest iga fondimoodustamisinäitaja järgi. Üleplaani-
selt kasumilt arvestati premeerimisvahendeid fondi 50 % vä-
hendatud eraldusmäärade alusel.

Majandushoobade mõju tugevdamiseks kaubandustöö juh-
timisel, kooperatiivide vastutuse ja huvi suurendamiseks pre-
meerimisvahendite moodustamisel muudeti alates 1983.a. er-
gutusfondi vahendite moodustamise korda.

Erinevalt varem kehtinud korrast kehtestab ETKVL nüüd
kooperatiividele eraldusmäärad ergutusfondi vahendite moo-
dustamiseks:

- kogukäibelt (põhikaubanduse käive + kooperatiivkau-
banduse hindadega põllumajandussaaduste käive + toitlustus-
käive);

- kasumilt.

Ühtse eraldusmäärade kehtestamisega käibelt (kogukäi-
belt) antakse kooperatiivorganisatsioonidele senisest tun-
duvalt suuremad võimalused käibeeraldiste organisatsiooni-
siseseks diferentseerimiseks kaubandus-, toitlustus- ja va-
rumiskäibelt olenevalt konkreetsetest töötingimustest. Töö-
kollektiivide huvi suurendamiseks kasumimassi suurendamise
vastu lõpetati ka üleplaani kasumilt fondivahendite
moodustamine poole võrra vähendatud eraldusmäärade alusel.

Sellega suureneb kollektiivne ja individuaalne huvi-
tatus kasumimassi suurendamisest. Tingimustes, kus plaani-
liselt ja üleplaani käibelt ning kasumilt arvestatakse
vahendeid fondi ühesuguste eraldusmäärade alusel, nende
plaaninäitajate mittetäitmisel aga vähendatakse fondieral-
disi, võib nõrgeneda töötajate huvitatus pingeliste plaani-
ülesannete võtmiseks.¹ Seesugused negatiivsed ilmingud peab
ära hoidma premeerimisvahendite kasutamise mehhanism.

Ergutusfondi vahendite moodustamise korra muutmise
tõttu arvestati 1983. a. tarbijate kooperatiivides fondi va-
hendeid 241,4 tuh. rbl. rohkem, kui oleks arvestatud varem
kehtinud tingimustel. Seejuures arvestati 1983. a. ergutus-
fondi käibekulude arvel 5843,1 tuh. rbl., kasumi arvel 1081,7
tuh. rbl. ja muude allikate arvel 320,5 tuh. rbl., mis moo-
dustab 19 % nende töötajate töötasufondist kokku. Need kind-
lad stimuleerimisallikad peavad tagama isemajandamise ühe

---

¹ Madalate, kergestitüüpi plaaninäitajatega või-
vad organisatsioonide töös kaasneda mitmesugused ebamajan-
duslikkuse nähud.

tähtsama printsiibi - töökollektiivide ja üksiktöötajate materiaalse huvitatuse finants-majandustegevuse kõrgetest lõpptulemustest.

Tarbijate kooperatiivides on ergutusfondi vahendid ja nende kasutamine viimastel aastatel suurenenud, välja arvatud 1982. a., mil kooperatiivide põhikaubanduse käibeplaan täideti 97,6 %. Samal ajal on ergutusvahendite kasutamise kasvutempo olnud mõnevõrra aeglasem kui nende moodustamise kasvutempo. Sellepärast on kiiresti kasvanud ergutusvahendite jääk aasta lõpuks ja igal aastal vähenenud nende kasutamise osatähtsus moodustatud vahendite ja nende aasta alguse jäägi summast. Seda kinnitavad järgmises tabelis esitatud andmed.

T a b e l 1

Materiaalse ergutamise fondi vahendite moodustamise ja kasutamise dünaamika ENSV tarbijate kooperatiivides 1980 - 1983

Aasta	Kasvutempod eelmise aasta suhtes %					Kasutatud, % -des arvestatud, mujalt saadud ja aasta alguse jäägi summast
	Jääk aasta alguseks	Arvestatud ja muu sissetulek	Arvestatud ja muu sissetulek koos jäägiga aasta alguseks	Kasutatud ja muu väljaminek	Jääk aasta lõpuks	
1980	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	75,1
1981	109,7	105,8	106,7	104,4	113,8	73,4
1982	113,6	93,6	98,3	94,6	108,4	70,7
1983	108,4	110,9	110,2	109,6	121,0	70,2

1983. a. oli, võrreldes 1980. a-ga fondi vahendite jääk aasta alguseks suurenenud 35,2 %, nende arvestatud ja muu sissetuleku summa 9,8 %, kasutamise ja muu väljamineku summa 8,2 %, vahendite jääk aasta lõpuks aga 37,7 %.

Ergutusvahendite kasutamise aeglasem kasvutempo võrreldes nende moodustamise kasvutempoga ja kasutatud vahendite osatähtsuse iga-aastane vähenemine moodustatud vahendite ja aasta alguse jäägi summast on viinud nende vahendite aasta lõpujäägi kiirele suurenemisele.

Niisugused tendentsid osutavad puudustele ergutusfondi vahendite moodustamise ja kasutamise mehhanismis, koopera-

tiivide töö hindamise näitajates, nende vähesele mõjule fi-
nantsuulenumuste parandamisel.

NSVL Ministrite Nõukogu 1979. a. 12. juuli määrus nä-
gi ette materiaalse ergutamise fondi vahendite moodustamise
ja kasutamise mehhanismi olulise ümberkorraldamise kõigis
rahvamajandusharudes. Selle dokumendi olemus seisneb selles,
et materiaalne ergutamine tuleb viia otsesesse sõltuvusse
töö efektiivsusest ja kvaliteedist, planeerimismunete kait-
misest ja organisatsioonide (ettevõtete) finants-majandus-
tegevuse tulemustest.

Ergutusfondi vahendite moodustamine ja kasutamine peab
rajanema niisugustel näitajatel, mis orienteeriksid kollek-
tiive ja üksik töötajaid kõrgete lõpptulemuste saavutamisele.
On ilmne, et kaubandusorganisatsioonide töötulemuste
hindamise põhinäitajad - kaubakäibe ja kasumi maht kui er-
gutusvahendite moodustamise alus - ei kajasta küllaldaselt
majandamise efektiivsust, tööjõu-, materiaalse ja finants-
ressurside kasutamise ratsionaalsust. Puuduste tõttu pla-
neerimise alusteemis ei ole käibe- ja kasumiplaanide tähtsa-
ne alati täielikult kooperasiivi kollektiivi teene. Välis-
tatud pole ka see, et kooperatiivides, kus ei teki deta ergu-
tusfondi moodustamise aluseks olevaid näitajaid, kasutatakse
se paremini kõiki ressursse, on hea töökorraldus, kõrgem ära-
nõtkonna teenindamise kultuur ja kvaliteet ning kollektiivi
tõppande on suurem kui kooperatiivides, mis täheldavad ja läe-
tavad vahendite moodustamise näitajaid. Sellist järeldub, et
ergutusfondi vahendite maht võib kehivates tingimustes sõl-
tuda mitte ainult kollektiivsest ja indiviidualsest tööpa-
nusest, vaid ka vastavate näitajate planeerimisest tasemest.
On selge, et niisugustes tingimustes kollektiivide ja üksi-
kiskiskute tööpanused ei ole tasakaalus nende materiaalse
ergutamise määrega. Kasumimassi saab suurendada (kasumi-
plaanid täita) ka tarbijaskonna kaubandusliku teenindamise
kultuuriga ja kvaliteediga seotud kulude kokkuhoiu arvel.
Nende kulude põhjendamata kokkuvõid võib tarbijate huvide
kitsemisele, et täielikult vastuolus kaubandustegevusele
esitatavate nõuetega, selle edasistarendamise suundadega. Kõik
see viitab kasumi kui ergutusfondi vahendite moodustamise
alusnäitaja puudustele. Kasumit on hindamisnäitajana ots-
tarbekam kasutada seostatult teiste näitajatega, mis võima-
likult täielikult kõrvaldaksid temale omased puudused.

Sellepärast on ergutusfondi vahendite moodustamise kün-

ra parandamise peasuunaks fondi näitajate koostise täiustamine ja optimeerimine selleks, et fondi vahendite suurus sõltuks täielikult iga konkreetse kooperatiivi ja ettevõtte tööd võimalikult täielikult iseloomustavatest põhiteguritest. Väga tähtis on, et fondi moodustamise vahendite koostis soodustaks ja mõjutaks kõigi töötajate materiaalse huvi ja vastutuse suurenemist, juhtivtöötajate vastutust kaubandustegevuse intensiivistamise, kaubandus- ja teeninduskultuuri tõstmise eest.

Materiaalse ergutamise süsteemi tagasimõju tunduvas tugevdamiseks tarbijate kooperatiivide finants-majandustegevuse tähtsamatele külgedele on otstarbekas lülitada ergutusvahendite moodustamise näitajate koostisse tulenevalt konkreetsetest töötingimustest kas põhinäitajatena või neid korrigeerivate näitajatena tööjõudlus (selle kasv), rentaablus, fonditootlus, käibekulude sääst, oma käibevahendite suurenemine, käibe hõlvatus elanikkonna ostufondiga jne.

Kuna fondi moodustavate näitajate suur arv muudab ergutusvahendite moodustamise mehhanismi keeruliseks, on otstarbekas täiendada nende näitajate koostist vaid niisugusega, mis kajastaksid töökulutuste intensiivsuse ja kvaliteedi kasvu.

Nendeks näitajateks on eelkõige kaubandustöötajate jõudluse näitaja, mis iseloomustab eelkõige käibemahu suurendamist elavtöö ratsionaalsema kasutamise, töö parema organiseerimise, töömahukate protsesside mehhaniseerimise ja progressiivsete teenindusvormide rakendamise (nende kasutamisel esinevate tõsiste puuduste likvideerimise) teel. Praegu ergutusvahendite suurus tööjõudlusest ei sõltu, sest käibemahu suurendamine (käibeplaanide täitmine) on võimalik ka töötajate arvu suurendamise teel. Seejuures ei ole kasumi vähenemise mõju ergutusvahendite suurusele töötasukulude suurenemise tõttu märgatav, sest üle 80 % nendest vahenditest moodustatakse käibemahu alusel.

Tundub, et otstarbekas on kasum kui fondi moodustav näitaja asendada rentaabluse näitajaga. Seletatav on see eelkõige sellega, et kasumi absoluutsuurus ei iseloomusta kaubandustöö intensiivsust ega või sellepärast olla kaubandustegevuse efektiivsuse hindamise aluseks. K. Marx on öelnud, et rikkuse määra (taset) ei mõõdetata produkti suurusega, vaid lisaproducti suhtelise suurusega². Erinevalt kasumist ise-

² Маркс К., Энгельс Ф. Соч., т. 23, с. 240.

loomustab kasumi ja käibe suhtena leitav rentaabluuse näitaja vahendite kasutamise ja kauba realiseerimiskulude ökonoomsuse taset tunduvalt sügavamalt. Rentaabluus on üldistav näitaja, milles kajastuvad kaubandusorganisatsioonide töö kõik kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed küljed (käibe maht ja struktuur; kulud, sealhulgas ebamajanduslikud kulud ja kahjud jne.) ja mis peamine - majandamise intensiivsus, s. o. millise kaubandustegevuse mahu juures kasum saadakse. Rentaabluuse taseme kasv eeldab kasumi suurendamist mitte igal viisil, vaid kõigi ressursside ratsionaalse kasutamise teel. Seejuures tuleb rõhutada, et kasumi näitaja asendamine rentaabluusega ei vähenda kaubandustöötajate huvi kasumiplaani täitmise ja kasumimassi suurendamise vastu, sest kasum on direktiivne näitaja; rentaabluuse tase sõltub kasumi suurus-
sest; kasum jääb endiselt ergutusfondi vahendite moodustamise allikaks. Sellega seonduv materiaalse ergutuse fondi vahendite moodustamine otseselt rentaabluusega, kaudselt aga kasumiga.

Nende soovitude ja arvamuste realiseerimine soodustab iga töötaja panuse täpsemat arvestamist ja tasustamist kooperatiivkaubanduse efektiivsuse tõstmisel.

ОБРАЗОВАНИЕ СРЕДСТВ ФОНДА МАТЕРИАЛЬНОГО ПОощРЕНИЯ В ПОТРЕБИТЕЛЬСКИХ ОБЩЕСТВАХ

В. Ярве

Резюме

Материальной базой премирования работников являются средства фонда материального поощрения. Вопросы совершенствования порядка образования этих средств являются по-прежнему актуальными. Главным направлением улучшения порядка образования средств фонда материального поощрения является совершенствование и оптимизация состава показателей образования этих средств так, чтобы их размер зависел бы полностью от основных факторов, наиболее полно характеризующих работу каждого потребобщества. Чрезвычайно важно также, чтобы состав показателей образования средств поощрения способствовал и воздействовал бы увеличению материальной заинтересованности и ответственности всех работников, ответственности руководящих работников за интенсификацию торговой деятельности, повышение культуры торговли и обслуживания. Думается, что в состав фондообразующих показателей, в зависимости от конкретных условий работы, следует включить основные или их корригирующие показатели: производительность труда (ее рост), рентабельность, фондоотдача, экономия издержек обращения, рост собственных оборотных средств, охват покупательских фондов населения розничным товарооборотом.